

ἀπουσίας ἱκανῶν κριτικῶν ἐκδόσεων τῶν μεταγενεστέρων βυζαντινῶν, ἰδία τῶν σχετικῶν πρὸς αὐτήν, ἀντιθέτως πρέπει νὰ ὁμολογήσω ἀνεπιφυλάκτως ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς ἀρίστης ἐργασίας, καλυπτοῦσης ἀπὸ πλευρᾶς κειμένου, κριτικοῦ ὑπομνήματος καὶ ὑπομνηματισμοῦ τῶν θύραθεν πηγῶν, τὸ κενὸν μεταξὺ τῆς παλαιότερας ἐκδόσεως τοῦ Math.

ΝΙΚ. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ

Vellei Paterculi historiarum - Ad M. Vinicium consulem - Libri duo. Recognovit W. S. Watt (Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana). Leipzig 1988. Σελ. XVI+104, τιμὴ Leinen 45, DM.

Ὁ Ρωμαῖος ἱστορικὸς Μάρκος ἢ Γάιος Βελλήιος Πατέρκουλος (ἢ Πάτερκλος) 19 π.Χ. - 31 μ.Χ. κατήγετο ἐξ εὐγενῶν γονέων ὀρμωμένων ἐκ Καπύης. Ἡ πρὸ ἡμῶν ἐκδοσις ἀποτελεῖ καὶ τὸ σύνολον τοῦ ἔργου τοῦ Βελληίου· συγκεκριμένως, πρόκειται περὶ μιᾶς ἐπιτομῆς τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας, ἡ ὁποία προσεφέρθη ὡς ἀναμνηστικὸν δῶρον εἰς τὸν ὑπατον τοῦ ἔτους 30 μ.Χ. Μ. Βινίκιον, εὐγενῆ ἐκ Καμπανίας. Τὸ ἔργον ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο βιβλία. Ἐκ διαφόρων ἐνδείξεων πειθόμεθα ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Βελληίου μικρὰν ἐπίδρασιν ἔσχεν ἐπὶ ἄλλων συγγραφέων. Ὁ τίτλος τοῦ ἔργου καθὼς καὶ ἀρχικὸν τμήμα του ἔχουν ἀπολεσθῆ.

Ὁ ὑπέρμετρος θαυμασμὸς τοῦ Βελληίου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Τιβέριον καὶ τὴν οἰκογένειάν του εἶναι ἐμφανῆς δι' ὅλου τοῦ ἔργου. Πρόκειται περὶ ἐνὸς παλαιμάχου καὶ ἐντίμου ἀξιοματικοῦ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ, πλήρως ἀφωσιωμένου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του καὶ τὸν αὐτοκράτορα, τὸν ὁποῖον ἀποδέχεται ὡς ἐχέφρονα καὶ δόκιμον στρατηγὸν πλήρη ἀρετῶν καὶ ἀνευ ἐλαττωμάτων.

Ἀντιλαμβανόμενοι ὅτι ἐπρόκειτο περὶ στρατιώτου-συγγραφέως, θεραπευόντος κατὰ μείζονα λόγον τὸν Ἄρη καὶ κατ' ἐλάσσονα λόγον τὴν Ἀθηνᾶν, δυνάμεθα νὰ αἰτιολογήσωμεν τὴν διαφαινομένην ὀπωσδήποτε σπουδὴν καὶ βίαν ἐν τῷ ἔργῳ· ἐνῶ λοιπὸν θὰ ἀνεμένομεν τὸ ὕφος τοῦ Βελληίου νὰ εἶναι ἀνώτερον τοῦ ὕφους τοῦ συγχρόνου ἀλλὰ πρεσβυτέρου του Λιβίου, ἐν τούτοις συμβαίνει τὸ ἀντίθετον.

Ἡ ἀξία τοῦ ἔργου ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἡ πληρεστέρα ὡς πρὸς τοὺς πρώτους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἱστορικὴ πηγή, ἀνεπαρκῆς ὅμως ὡς πρὸς τὴν ἐξιστόρησιν γεγονότων ἢ μυθευμάτων περὶ τῆς παλαιότερας ἐποχῆς. Τὸ πρῶτον βιβλίον ἐξικνεῖται μέχρι τῶν μέσων τοῦ β' π.Χ. αἰῶνος, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Αἰνείου εἰς Ἰταλίαν· εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ βιβλίου γίνεται καὶ ἀδρομερῆς ἀναφορὰ εἰς ἐκπροσώπους τῆς ἀρχαιοελληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς λογοτεχνίας. Τὸ δεύτερον βιβλίον ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ ἔτους 30 μ.Χ.: μέχρι τοῦ 41ου κεφαλαίου (ἐμφάνισις τοῦ Γαίου Ἰουλίου Καίσαρος εἰς τὸ πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν προσκήνιον τῆς Ρώμης) ἡ ἱστορικὴ ἀξία τοῦ ἔργου δὲν εἶναι σπουδαία, ἐνῶ εἰς ὠρισμένας ἀναφορὰς ὑπάρχουν καὶ ἀνακρίβειαι· ἀπὸ τοῦ 42ου κεφαλαίου ἀρχίζει μία ἐκτενὴς καὶ σχετικῶς λεπτομερῆς ἐξιστόρησις γεγονότων καὶ καταστάσεων, ἡ ὁποία διαρκεῖ μέχρι τοῦ τελευταίου κεφαλαίου (131ου).

Ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς εἶχε λάβει μέρος εἰς πολλὰς ἐκ τῶν σημαντικωτέρων μαχῶν τοῦ Τιβερίου καὶ ἔχει, ὡς ἐκ τούτου, ἰδίαν πείραν τῶν γεγονότων. Ὁ Γραμματικὸς Priscianus μᾶς πληροφορεῖ περὶ τῶν διαφόρων ἀνωτέρων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν θέσεων καὶ ἀξιομάτων, τὰ ὁποῖα κατέλαβεν ὁ Βελλήιος·

μάλιστα, κατά τὸ ἔτος 14 μ.Χ. πρέπει νὰ κατέλαβε καὶ τὸ τελευταῖον τοῦ ἀξίωμα, τὸ τοῦ πραιτώρος.

Ἡ παρούσα ἔκδοσις τυγχάνει ὁμολογουμένως ἐπιτυχῆς. Ὁ Watt, βαθῶς γνώστης τῆς δομῆς τοῦ λατινικοῦ λόγου, ἀπετύπωσεν εἰς τὴν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔκδοσιν τὴν ἀπαιτουμένην εἰς παρομοίας περιπτώσεις ἀκρίβειαν, πληρότητα καὶ βασιανιστικὴν ἐπιλογὴν τῶν γραφῶν.

Ἡ ἔκδοσις στηρίζεται κυρίως ἐπὶ τῆς editio princeps τοῦ Beatus Rhenanus (Βασιλεία, 1521): ἡ ἔκδοσις αὐτὴ χαρακτηριζομένη διὰ τοῦ συμβόλου P ἐπέχει θέσιν χειρογράφου, δοθέντος ὅτι πρότυπὸν τῆς ὑπῆρξε κώδιξ τις ἀκέφαλος, ὁ M), ὁ ὁποῖος ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Rhenanus τὸ 1515 εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς πόλεως Murbach, ἔκτοτε δέ, δι' ἀγνώστους λόγους, ἀπωλέσθη. Πλὴν τῆς ἐκδόσεως P βάσιν τῆς παρουσίας ἐκδόσεως ἀπέτελεσεν ὁ κώδιξ A, ἀπ' εὐθείας ἀπόγραφον τοῦ ἀπολεσθέντος M, γραφὴν πάντως τὸ 1516 ὑπὸ τοῦ Βονιφατίου Amerbach, νεαροῦ μαθητοῦ τοῦ Rhenanus, καὶ βρῖθον σφαλμάτων, παραναγνώσεων, διορθώσεων, διαστίχων ἢ παρασελιδίων προσθηκῶν. Ὅσακις οὔτε ἡ ἔκδοσις P οὔτε ὁ A παρέχουν ἰκανοποιητικὸν νόημα, ὁ Watt καταφεύγει εἰς τὴν εἰκασίαν ἢ τὸν ὀβελισμόν. Διὰ τοῦ συμβόλου B, τέλος, χαρακτηρίζονται γραφαὶ τοῦ Burgerius (ἐνὸς γραφέως τοῦ Rhenanus), αἱ ὁποῖαι ἠντλήθησαν ἀπὸ τὸν M καὶ ὑπάρχουν ὑπομνηματικῶς εἰς τὴν ἔκδοσιν P.

Διὰ τὴν συγκρότησιν τοῦ κειμένου ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν πολυάριθμοι παλαιότεροι ἐκδόσεις καὶ μελέται, τὰς ὁποίας ὁ ἐκδότης μνημονεύει εἰς τὰς σελίδας XI-XIV τοῦ Προλόγου. Ὡς πρὸς τὰς ὀρθογραφικὰς προτιμήσεις τοῦ ἐκδότου σημειώνονται τὰ ἑξῆς: (1) τῶν εἰς -ius καὶ -ium ληγόντων ὀνομάτων ἡ γενικὴ γράφεται -ii (πλὴν τῆς περιπτώσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν φωνῆεν ἡ δίφθογγος προηγεῖται τοῦ -ius, ὅπως Pompeius) (2) τῶν τριτοκλίτων ὀνομάτων καὶ τῶν μετοχῶν ἡ πληθυντικὴ αἰτιατικὴ γράφεται -es (3) ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ, ὁ Watt συμμορφώνει τὴν ὀρθογραφίαν του πρὸς τὴν λατινικὴν χρῆσιν τῆς ἐποχῆς τοῦ Βελληίου.

Ἡ ἐπιλογὴ τῶν γραφῶν ὑπὸ τοῦ ἐκδότου ἔχει γίνεαι μετὰ τῆς δεούσης ἐπιμελείας. Προβαίνομεν νῦν εἰς τινὰς παρατηρήσεις.

Σελ. 4 (I, 7, 32): διατηροῦμεν ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὴν ἀποδοχὴν ἢ μὴ τῆς προτεινομένης γραφῆς m a x i m i q u e (:Rhenanus 1519) ἀντὶ τῆς m a x i m e q u e (:P) ἤτοι, οἱ Rhenanus/Watt δὲν δέχονται ἐπιρρηματικὴν λειτουργίαν ἀλλὰ ὁμοίπτωτον εἰς τὸ erroris προσδιορισμόν. Σελ. 5 (I, 8, 22): ἐνῶ πρέπει νὰ ἀπορρίψωμεν τὴν γραφὴν his (:P) ἀντὶ iis, ὀφείλομεν νὰ ἐξετάσωμεν σοβαρῶς τὴν προτεινομένην L a t i n i (s) (:Lipsius) ὁ Watt δέχεται L a t i n i (id gessit Romulus adiutus legionibus Latini, avi sui; ἢ id gessit Romulus adiutus legionibus Latinis avi sui; ἀνευ κόμματος πρὸ τοῦ avi). Σελ. 14 (βιβλίον II, κεφ. 1, στ. 9): ἡ προσθήκη τοῦ Watt (c u m) εἶναι δυσερμηνευτὸς ἢ σχέσις, ὅταν ὑπάρχη προσδιορισμὸς εἴτε ὁμοίπτωτος εἴτε ἑτερόπτωτος εἰς γενικὴν, δηλώνεται καὶ δι' ἀπλῆς ἀφαιρετικῆς. Σελ. 14 (II, 2, 27): ὁ Watt δέχεται γραφὴν m e t u e n s ἀντὶ intuens (:A) προτεινομένην ἐπανεξέτασιν τοῦ χωρίου, ἐφ' ὅσον καὶ γραφὴ i n t u e n s (:«lectio difficilior potior») παρέχει νόημα. Σελ. 20 (II, 12, 32): ἴσως θὰ ἔπρεπε νὰ ληφθῆ ὀσβάρωτερον ὑπ' ὄψιν ἡ προσθήκη τοῦ Freudenberg (quinto citra Alpes (cum Cimbris), καθ' ὅσον διὰ τῆς ἐν λόγῳ προσθήκης ἀποκαθίσταται πλήρως ἡ ἀσάφεια τοῦ κειμένου. Σελ. 27 (II, 23, 3): ὁ Watt δέχεται τὴν δοτικὴν n e c e s s i t a t i, ἐνῶ ἀπαντᾶται καὶ γραφὴ n e c e s s i t a t e (:A) ἡ ἀποδοχὴ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης γραφῆς προϋποθέτει καὶ διάφορον νόημα, ἤτοι, ἡ δοτικὴ λειτουργεῖ ὡς συμπλήρωμα τῆς ἐννοίας τοῦ s e r v i e n t e s, ἐνῶ ἡ ἀφαιρετικὴ ὡς ἀφαιρετικὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀναγκαστικοῦ αἰτίου (τὸ s e r v i e n t e s τελεῖ χρέη

οὐσιαστικοῦ). Σελ. 28 (II, 26, 27): ἴσως θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξετασθῆ σοβαρώτερον ἢ ὑπὸ τοῦ Ruhnken προσπάθεια ἀποκαταστάσεως τοῦ ἐφθαρμένου χωρίου. Σελ. 29 (II, 26, 3): ὑπάρχει ἡ γραφή *i p s a m* (:P), ἐνῶ ὁ Watt δέχεται *i p s a* ἢ ἀποδοχὴ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης γραφῆς σημαίνει καὶ ἔξαρσιν τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου (:γραφή *i p s a*) ἢ ἔξαρσιν τῆς ἐννοίας τοῦ ἀντικειμένου (:γραφή *i p s a m*).

Σελ. 29 (II, 27, 5): (*dux*) *S a m n i t i u m* δὲν μνημονεύεται ἄλλη γραφή εἰς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα. Εἰς τὴν κλασσικὴν Λατινικὴν ἔχομεν *S a m n i t i u m*, ἐνῶ μεταγενεστέρως καὶ (:κυρίως) *S a m n i t u m* [πρβλ. καὶ τὴν γραφὴν *S a m n i t u m* εἰς τὸν σύγχρονον τοῦ Βελληίου Βαλέριον Μάξιμον (IV, 3, 5) κατὰ τὰς ἐκδόσεις C. L. Panckoucke, Paris]. Ὅθεν, δυνατὴ καὶ ἡ γραφή *S a m n i t u m* εἰς τὸ προκείμενον χωρίον τοῦ Βελληίου. Σελ. 36 (II, 38, 22): τὴν γραφὴν δὲν δέχεται ὁ Herel (1791), ἐνῶ ἀπαντᾶται καὶ *H i s p a n i a s* (:PA). Ἐφ' ὅσον εἰς τὸ ἔργον τοῦ Βελληίου ἐκτὸς τῶν ἐνικῶν τύπων γίνεται χρῆσις καὶ τῶν πληθυντικῶν τύπων, καὶ δεδομένου ὅτι ἔνεκα τῆς διαιρέσεως τῆς Ἰσπανίας εἰς τὴν ἐντεῦθεν καὶ τὴν ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου Ἰσπανίαν ἐχρησιμοποιοῦντο συχνάκις οἱ πληθυντικοὶ τύποι πρὸς δήλωσιν τῆς ἐπαρχίας ταύτης εἰς τὸ σύνολόν της, πρέπει νὰ ληφθῆ σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν ἡ γραφή *H i s p a n i a s*.

Σελ. 49 (II, 59, 2): πιθανωτέρα ἴσως εἶναι ἡ προτεινομένη γραφή *o r d i n e m a c r a t i o n e m* (:Muncker εἰς ἐκδοσιν Heinsius 1678) πρβλ. *o r d i n a t i o n e m* (:PA), *o r d i n e r a t i o n e m* (:Heinsius). Σελ. 52 (II, 65, 1): ἔπρεπε νὰ ληφθοῦν σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν αἱ προτεινόμεναι γραφαὶ προσθήκαι <*i g i*>*t u r* (:Rhenanus) καὶ *t u <m i g i t u> r* (:Halm 1836). Σελ. 65 (II, 90, 19): εὐφυῆς εἶναι ἡ προσθήκη <*t e r r a*> τοῦ Watt. Σελ. 74 (II, 109, 5): ἐπειδὴ αἱ λειτουργίαι τῆς *i s, e a, i d* εἶναι κυρίως ἡ «ἐπανάληψις» ἢ ἡ «προαναγγελία» ἀναφορικῆς ἀνωθυμίας, ἐπιφυλασσόμεθα ὡς πρὸς τὴν υἰοθέτησιν ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τῆς γραφῆς *e i u s* (P) προτιμωτέρα καθ' ἡμᾶς θὰ ἦτο ἡ γραφή *H u i u s* (:Heinsius).

Γενικῶς, ὡς ἀνωτέρω ἀνεγράφη, ὁ καθηγητῆς Watt προσφέρει διὰ τοῦ οἴκου Teubner μίαν ἐπιτυχή ἐκδοσιν τῆς ἱστορίας τοῦ *Paterculus*.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΝΙΚ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

Euripides. *Iphigenia Aulidensis*. Edidit H. C. Günther. Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana. Leipzig 1988, XXII+68, Τιμὴ 28,50 DM.

Ὅταν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰῶνος ὁ Δημήτριος Τρικλίνιος ἀνεῦρε τὸ κείμενον ἐννέα ἔργων τοῦ Εὐριπίδου, ἡ φιλολογικὴ καὶ ἡ ἐκδοτικὴ ἐπιστήμη ἠκολούθει μεθόδους ἀποκαταστάσεως τῶν κειμένων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος διαφόρους τῶν σημερινῶν. Ὁ Τρικλίνιος, διαθέτων φιλολογικὸν ὄπλισμόν ὁ ὁποῖος τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἔχη καλὴν γνῶσιν τῶν μέτρων τῆς ποιήσεως τῶν ἀρχαίων, ἠθέλησε νὰ ἀποκαταστήσῃ χωρία τοῦ κειμένου ἐφθαρμένα ἢ ὑποπτα, συχνάκις ὁμως αἱ ἐπεμβάσεις του εἶναι ἀμφιβόλου ὀρθότητος. Αἱ διορθώσεις του αὐταὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπὶ τοῦ κειμένου τῶν ἀπογράφων, τὰ ὁποῖα ἀντεγράφησαν εἴτε ὑπὸ μαθητῶν του, εἴτε ὑπὸ ἀντιγραφῶν ἀντιγραφικοῦ τινος ἐργαστηρίου. Δὲν παρέλειπε δὲ νὰ παραθέτῃ καὶ πολυτίμους σήμερον ἐναλλακτικὰς γραφὰς προερχομένας ἐξ ἄλλων ἀντιγράφων, καθὼς καὶ ἀρχαῖα σχόλια.

Εἰς τὰ ἐννέα διασωθέντα ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Τρικλίνιου ἔργα τοῦ Εὐριπίδου συγκαταλέγεται καὶ ἡ Ἰφιγένεια ἢ ἐν Αὐλίδι. Ἡ τραγωδία αὕτη ἀπὸ τοῦ 1503